

Sınırları Çizen Kadın İngiliz Casus Gertrude Bell

Taha Niyazi Karaca

Kronik Yayınları, İstanbul, 2018, 411 Sayfa, ISBN: 978-975-2430-87-7

Alper KANDEMİR*

Modern Türkiye Cumhuriyeti'nin öncülü olan; Osmanlı İmparatorluğu'nun altı asırdan uzun süren tarihinin son döneminde oldukça mühim bir yer teşkil eden Ortadoğu topraklarının elden çıkması ile ilgili süreç, klasik Türk tarih yazımında bölge halkının" sadakatsizliği", İtilaf Devletleri'nin gücü ve jeo-politik dengelerle izah edilir. Bilhassa, Arabistan Yarımadası'nın elden çıkma süreci, meşhur İngiliz istihbaratçı Lawrence'nin şahsi becerileriyle açıklanır. Taha Niyazi Karaca ise tanıtımını yapacağımız "Sınırları Çizen Kadın" kitabında; Ortadoğu topraklarının Osmanlı Devleti'nden koparılmasının arka planı ve bu süreçte, Lawrence'den daha kritik bir rol üstlendiği halde tarihçilerin birçoğunun gözünden kaçmış önemli bir figür olan; Gertrude Bell'in biyografisi özelinde bu süreci bize aktarıyor.

Kitabının ilk bölümünde, Bell'in hayata gözlerini açtığı İngiltere'nin, Magna Carta'tan başlayarak geçirdiği siyasi ve politik değişimler ve çalkantılı zaman dilimleri Büyük Britanya'nın, I. Elizabeth'in iktidarından başlayarak emperyalist devletler içerisinde baskın güç olmasına kadar devam eden sürecin kronolojisinin izahlı olarak verilmesi; İngiliz sömürgeciliğinin temeli olan emperyalist yayılmanın arka planında İngiliz ticari yayılmacılığın en önemli olgusu olan Merkantilizmden beslendiği tespitinin yapılması ise yazarın siyasi olayların ve olguların perde arkasında yatan iktisadi baskıyı oldukça net bir

---

* Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Tarih Bölümü, Lisans Öğrencisi

biçimde tespit ettiğini satırlara göz gezdirenlere ispatlıyor. İngiliz sömürgeciliğinin başlangıçta; Portekiz ve İspanya'ya benzer bir minvalde, Dünya'yı merak etmeye dayalı kaşiflikle motive olduğu halde; Sanayi Devrimi'nin sonra buhar ve çeliğin gücünün simgeleştirildiği donanmaları sayesinde tüm zamanların en büyük sömürgeci gücü olmalarının perde arkası okuyucuya aktarılıyor.

İlerleyen sahifelerde teknoloji ve endüstri ürünlerinin sergilendiği ilk fuar olan, 1851 Dünya Fuarı'nın muhtevalarının işlenmesi okuyucu için faydalı bir anekdot vazifesi görüyor.

Birinci bölümün son kısımlarında ise Gertrude Bell'in ailesi incelenerek, hangi şartlarda büyüdüğü ve bu şartların kendi karakter gelişimine olan etkisi aktarılarak ilk kısım sonlandırılıyor.

Eserin ikinci bölümünde Gertrude Bell'in aile fertleri ayrıntılı olarak işlendikten sonra, Bell'in çocukluğu ve eğitim hayatı yazılıyor. Bell'in filoloji de ki yeteneğinin ilerleyen zamanlar da Ortadoğu'da oldukça işe yaradığını görmek okuyucu için bireysel vizyon açısından alınacak bir örnek olarak görülebilir.

Devam eden sahifelerde; Bell'in Romanya, Osmanlı İmparatorluğu ve İran'da yaşadıkları anlatılırken kitap yazarının magazinsel öğeleri ön planda tuttuğu eleştirisi yapılabilir. İlerleyen satırlarda, Bell'in 1897'de Dünya seyahatine çıkması ve zengin tarihi eserler bulunan Yunan Yarımadası'nda gezdikten sonra arkeolojiye merak salması işleniyor. Bell'in devam eden seyahatinde Osmanlı İmparatorluğu'nun kontrolünde ki Ortadoğu topraklarını gezmesi ise ilerleyen tarihi süreçte oynayacağı rolün bir ön hazırlığı olarak görülebilir.

Bell'in 1905'te; Filistin ve Suriye'de yaptığı seyahatlerle artık giderek çeşitli etnik gruplarla bağlantılar kurması işlenirken, Osmanlı Valilerinin, Bell'in bölgede ki temaslarını dikkatle izlediklerini okumak, Osmanlıların Bell'in amacından bihaber olmadıklarını gösterir.

Kaleme aldığı "*Çöl ve Takvim*" kitabının bilimsel çevrelerde Bell'in tanıtımına katkı sağlaması ve Bell'in arkeoloji alanında ilerleme çabası muhtevalarıyla okuyucuya aktarılıyor.

Bell'in 1911'de çıktığı Suriye gezisinde, tarihin en sansasyonel istihbaratçısı olarak kabul edilen Lawrence ile karşılaşması ve onunla ilgili ilk izlenimleri, 1912'de Osmanlı Devleti'nin utandırıcı bir hezimete uğradığı I. Balkan Savaşı sırasında Bell'in başından geçenler, Bell'in dini inancı hakkında ki veriler, Çanakkale Kara Savaşları sırasında erkek arkadaşını kaybetmesi, yeni yazacağı eseri için veri toplamak amacıyla Orta Arabistan'a yaptığı seyahat akabinde İstanbul'a gelmesi ve İstanbul Arkeoloji Müzesi Müdürü Halil Ethem Bey'le dost olması, bu tarihlerde doğrudan İngiliz istihbaratına bağlı olmasa da İngiliz konsolosları ve İngiliz Büyükelçisi'ne elde ettiği verileri göndermesi ve bu bilgiler sayesinde I. Dünya Savaşı sırasında İngiltere'nin Ortadoğu'da ki en aktif istihbarat elemanı olmasına sağladığı katkılar üzerinde duruluyor.

Kitabında üçüncü kısmında muharrir, ilk küresel savaş sırasında olan olayları Bell'in hikayesi çerçevesinde gayet düzenli bir biçimde özet olarak sunuyor. İngiltere'nin büyük savaş sırasında Ortadoğu'da ki iki önemli önceliği olan Hindistan Yolu'nu ve petrol bölgelerini koruma motivasyonu

olmasını görmek ise; bir asır önce de küresel güçler ve doğal kaynaklar arasında ki bağlantının günümüzde ki jeopolitik ve jeostratejik dengelerle bire bir aynı olduğunu ispatlaması açısından takdire şayandır. Büyük Britanya'nın kurduğu "Arap Büro" da ki önemli isimlerin listelenerek, yazar tarafından okuyucuya sunulması ise Britanya'nın bölgeyi ele geçirmeden önce ne tür bir istihbarat trafiğinin hazırlığı yaptığını göstermesi bakımından önem arz eden bir olgu olarak görülebilir.

Bell'in Kahire'de Arap aşiretleri hakkında topladığı veriler ve bu bilgilerin ilerleyen süreçte nasıl kullanıldığı yazıldıktan sonra Arap Büro'nun Mekke Şerifi Hüseyin'in, Osmanlı İmparatorluğu'na karşı kışkırtılma sürecinde oynadığı kilit rol özetlenerek bölüm sonlandırılıyor.

Kitabın dördüncü ve son kısmında ise Bell'in, I. Dünya Savaşı'nın başlangıcıyla birlikte Ortadoğu'da izlediği rotalar ve girdiği yerleşim yerlerinde ki faaliyetleri, Ibn-i Suud ile karşılaşması ve onunla ilgili edindiği ilk izlenimler, Irak topraklarına girişi ve burada "Modern Irak" sınırlarının çizilmesinde ki etkisi; 1925'te kardeşi Hügo'nun vefatının Bell'in iç dünyasında yarattığı travma, fiziki ve psikolojik olarak etkilenmesi, hayatının son döneminde giderek yalnızlaşması ve akabinde vefat etmesi yazılıyor.

Kitabın sonuç bölümünde ise I. Dünya Savaşı'nın çıkmasının en mühim nedeni olarak Osmanlı İmparatorluğu'nun ve Ortadoğu topraklarının paylaşılmasının gösteriliyor. Irak ve Suriye Devletleri'nin kurulması; İngiltere, Fransa ve ABD'nin, Arabistan topraklarını paylaşmak için rekabet etmeleri son olarak İngiltere'nin, Faysal'a kurdurduğu Irak Krallığı'nın ancak 13 yıl ayakta kalmasının nedeni olan kargaşalar işlenerek ek kısım bitiriliyor.

Kitapla ilgili yapılabilecek son değerlendirme ise kitabın bir biyografi kitabına göre arka planda ki gelişmelere fazlaca odaklanıyor olması olarak gösterilebilir.